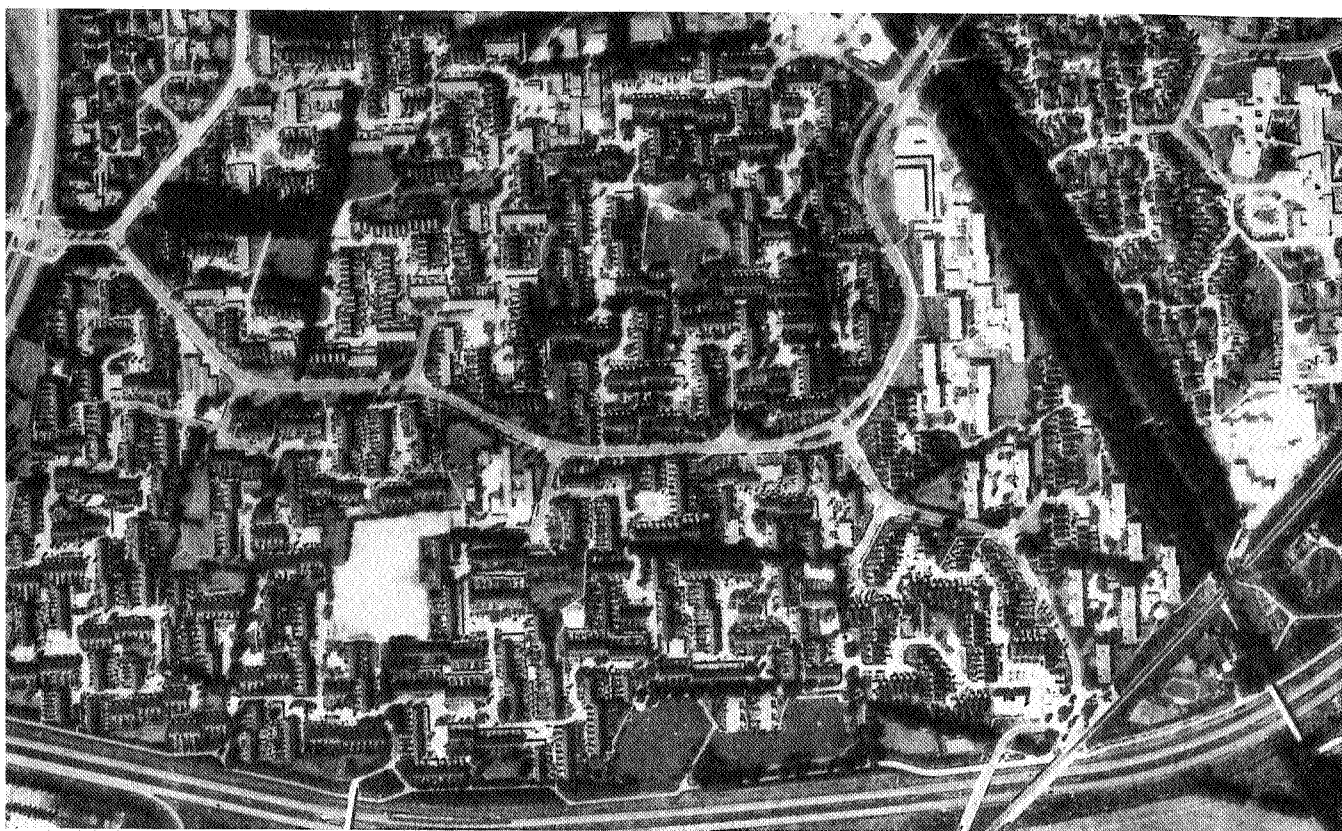

EMMEN

'DE STEDELOZE STAD'

Vertikale luchtfoto van de Bargeres

André de Jong

FOTOS: JOHN STOEI

Na een gesprek van 3 kwartier met wethouder Roelof Vos (42) en een gesprek en een bezoek van 8 uur aan de nieuwbouwwijken met stedenbouwkundige André de Jong (64) is het duidelijk. In Emmen is écht nagedacht over hoe mensen zo aangenaam mogelijk kunnen wonen in een 'stadslandschap', waarbij de natuurlijke elementen van het landschap – bos, water, reliëf – gehandhaafd zijn.

Jan Abrahamse

In iedere gemeente in Noord-Nederland kun je voorbeelden aanwijzen van woonwijken – en met name die wijken waar sociale woningbouw gerealiseerd is – die niet deugen. Slechts in twee gemeenten is er echt nagedacht over ruimtelijke ordening, architectuur, wensen en gevoelens van de bewoners en de omgeving. Behalve in Groningen (zie elders in deze Noorderbreedte) is dat vooral ook in Emmen en dan al vanaf 1955.

Tijdens de voorbereiding van dit themanummer was zijn naam al vele malen gevallen: de man achter de plannen van de nieuwe wijken, de eminence grise André de Jong. Een inspirerende en belezen man met gevoel van understatement, die met verstand van zaken praat over stedenbouw in het stadslandschap: 'De voorbereiding van stedenbouw is belangrijker dan de vormgeving van de stedenbouw zelf en het opent de mogelijkheid het oude en het andere gebruik van stadsdelen echt te verweven met het landschap.' Wonen en leven en alles wat daarmee samenhangt verweven met het landschap, bracht de bekende architect prof. Wijdeveld tot de titel van dit artikel: Emmen, 'de stedeloze stad'.

André de Jong, geboren in Rotterdam, is samen met stedenbouwkundige Niek de Boer – die later directeur werd van de PPD in Zuid-Holland en hoogleraar aan de TH in Delft – de grondlegger geweest van de naoorlogse woonwijken in Emmen, die internationaal grote belangstelling

kregen. Volgens De Jong is het de vroegere burgemeester Gaarlandt geweest die het aandurfde om stedenbouwkundigen en architecten uit het westen aan te trekken onder het motto: *'Emmen mag een stad worden, als het maar een dorp blijft.'* Dat is gelukt; wethouder Vos zegt dan ook anno 1990: *'Laten we het over een ding eens zijn, Emmen is een dorp, maar als je er doorheen loopt, beleef je het als een stad.'*

Geen stedenbouwer, maar bomenplanter

Na de oorlog zijn er 5 nieuwbouwwijken gebouwd in Emmen. Het begon met de Emmermeer, vervolgens verzezen Angelslo, Emmerhout, Barges en de nieuwste en nog niet voltooide wijk, de Rietlanden.

Voor 1950 was Emmen een esdorp, gelegen op de Hondsrug. De gemeente, met een oppervlakte van 28.000 ha, is daarmee de op 4 na grootste van Nederland en omvat naast Emmen nog 9 dorpen die voor het merendeel in de Veenkoloniën liggen. De gemeente telt nu zo'n 93.000 inwoners, waarvan Emmen er 53.000 huisvest. De verandering van Emmen van boerendorp naar industriële plaats had als oorzaak het grote aantal ongeschoolde werklozen in de veengebieden. Om deze werkloosheid te bestrijden vestigde de AKU zich in Emmer Compascuum en later de ENKA zich in Emmen. André de Jong: *'Om enig inzicht te krijgen in de wensen en verlangens van deze veenarbeiders hebben wij zeer veel gepraat met huisartsen, dominees, de*

De wijk Emmerhout

Hoogbouw in Angelslo

pastoor van Zwartemeer, en natuurlijk met de mensen zelf. In het veen leefden de mensen in verduiveld slechte omstandigheden en dan druk ik me vriendelijk uit. Ik heb de mensen bezocht die woonden in keten en ik kon ze in het begin niet verstaan. Volgens De Jong stoelt goede volkshuisvesting op het idee of je de gevoelens en wensen van de bewoners tenminste één stap voor kunt blijven.

De mensen uit het veen werden gedwongen bij elkaar te wonen. 'Je plek verlaten en ergens anders gaan wonen is niet eenvoudig en werken in een fabriek, wat ze nog nooit hadden gedaan, is ook al geen prefe.'

De nieuwe wijken werden niet tegen het centrum aan gebouwd, maar op enige afstand ervan, het centrum bleef open gesitueerd aan de rand van de essen liggen. Reden hiervoor was zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij de leefgewoonten en de bekende situaties in de Zuidoosthoek van Drente, zoals loopafstanden in de woongebieden zelf, het al of niet gebruiken van de auto, bekend te raken in de wijk zelf, makkelijk contacten te maken. De verwevenheid van het woongebied met de aangrenzende natuur en de dagelijkse recreatie in de onmiddellijke omgeving van de woningen vormden de wens om van het woongebied zelf een doorlopend park te maken.

Aanvankelijk had Emmen behoefte aan goedkope huurwoningen.

'Alles was nieuw, en bekend is dat een huis bouwen sneller gaat dan het volwassen worden van een boom. Rekening houden met deze tijdsverschillen is van het grootste belang. In onze opinie is niet zo belangrijk wat je in de stedebouw doet, maar wát je overhoudt nadat het gedaan is. Ik roep altijd ik ben geen stedebouwer, maar bomenplanter', zegt André de

Jong schertsend, maar met een serieuze ondertoon. 'Als je met een nieuw plan boven de woningwetprijs uit komt, beginnen de meeste stedebouwkundigen het aantal woningen op te voeren. Dit is een traditionele wijze van denken', merkt De Jong op, terwijl we door Angelslo lopen. 'Ik ga naar beneden met het aantal woningen en dan wordt het veelal goedkoper.' Terwijl ik hem enigszins ongelovig aankijk, vervult hij: 'Je hebt minder wegen nodig, minder riolering, minder leidingen etc. en juist die dingen zijn krankzinnig duur en dan krijg je automatisch meer groen, want voor 1 m² asfalt voor een weg draai ik een groot veelvoud aan m² groen. Het is een in evenwicht brengen van kosten totdat je een optimaal snijpunt bereikt. Emmen had natuurlijk woningnood, maar daar hoeft je een woonwijk niet voor te verpesten, dan pak je maar een tweede. Emmen had veel ruimte, de gemeente kocht de boeren uit, zodat er geen grandspekulatie was. Gras is goedkoop en je ziet dus niets anders dan gras en bomen', stelt De Jong tevreden vast in de ruim aangelegde woonwijk Angelslo, de enige wijk met een zeer bescheiden percentage aan flatwoningen. Zelf woont hij op de 14e etage en heeft van daaruit een fantastisch uitzicht op 'de boerenkool', zoals hij de beplanting noemt.

'Neem de vijver in Angelslo', zegt De Jong, 'daar hebben we veel geld aan verdiend, omdat de diameter van de riolering minder dan de helft is geworden. De vijver dient nl. als opvang voor o.a. het regenwater en het waterpeil stijgt en daalt dus met de regenval. Het is enigszins vervuild, maar er staan borden en er is een sproeier om zuurstof toe te voegen. 's Zomers zie je hier zoveel vissers, dat iedere vis die er zwemt wel 10 of 20 keer gevangen is.'

Woonerven en woonbrinken

Iedere woonwijk in Emmen heeft een oppervlakte van 180 ha, en biedt met zo'n 22-28 woningen per ha ruimte aan 10.000-12.000 inwoners.

Binnen 8 minuten lopen vanuit de wijk ben je in de bossen of weilanden. In iedere nieuwe wijk werden de goede dingen uit de vorige wijk overgenomen en er werd ingespeeld op nieuwe maatschappelijke veranderingen. Het verkeer werd niet of alleen met moeite in de directe woonomgeving toegelaten, zodat de veiligheid optimaal was. Angelslo kreeg om verkeersveiligheidsredenen een groot aantal doodlopende woonstraatjes. Het nadeel daarvan is dat de, aanvankelijk nog aanwezige melkboer of bakker de enige opwinding vormde.

Alle voorzieningen, zoals winkels, scholen, bejaardencentra, werden bij iedere wijk gerealiseerd. Verder zijn er zeer ruime spelterreinen voor kinderen en De Jong vindt het prachtig dat iedere wijk o.a. zijn eigen voetbalklub heeft. Er is geen scheiding gemaakt tussen wonen en recreëren. De industriewijk ligt tussen de woonwijk in en is dus ook verweven met de stad. De verbindingswegen van het centrum naar de wijken zijn ruim beplant met bomen. André de Jong: 'Vroeger hadden alleen landjonkers een oprijlaan, nu hebben wij ze gemaakt voor 12.000 mensen in de woonwijk. Onlangs kreeg Emmen een bezoek van een groep Hongaren en één vroeg me wat ik het liefst zou ontwerpen. Mijn antwoord was een voetbalstadion voor 12.000 mensen. Dat is een organisatie, waarvan het doel bekend is. Je moet parkeerterreinen aanleggen, kleedkamers maken, zorgen dat de mensen in de pauze een flesje prik kunnen kopen en nog wat van die dingen. Maar het realiseren van een woonwijk voor 12.000 mensen is totaal anders, want je hebt met 12.000 individuen te maken. Eenmaal 12.000 of 12.000 maal één.

Daarbij moet je proberen in de wijk differentiatie aan te brengen.' Emmen heeft dat gedaan door het stadspark van morgen te bouwen. De woningen waren zeer goedkoop. In Emmerhout zijn voor het eerst woonerven gerealiseerd in Nederland. Daar staan de grootste en goedkoopste woningwetwoningen, met voor en achter een tuintje, tussen het groen van grasvelden en bomen. 'En dat werd gebouwd in de tijd dat de rest van Nederland volgeplempt werd met flats', aldus De Jong. 'Ik probeer het geluk van de mensen niet in de weg te staan, want ik geloof dat eengezinsrijtjeswoningen met tuintjes beter zijn dan flats van 4-hoog.'

In de wijk Bargeres zijn de woonerven aan elkaar gekoppeld tot woonbrinken. In deze wijk zijn geen verkeersdrempels, stoepen, fiets- of wandelpaden. In de woonbrinken mag je met een auto komen, maar je kan niet sneller dan 25 km per uur rijden. De wegen in de brinken kronkelen enorm en er is zo'n afwisseling van bebouwing, groen en tuinen, dat ook fietsers en brommers steeds gedwongen worden langzaam te

